

جلسه دوازدهم الضرر يزال

استاد: دكتور مصطفى ذوالفقار طلب
دستيار: روناك خالدیان

الضرر يزال

ترجمه

ضرر رفع می شود

مترادفات قاعده:

این قاعده دارای قواعد همسان است که به گونه ای با آن متداخل می باشند که در بخش قواعد فرعی آن، ذکر می شود.

مبانی و مستندات قاعده:

از مهمترین ادله این قاعده حدیث رسول الله (ص):

لا ضرر و لا ضرار به عدم جواز رساندن آسیب به دیگران و نیز آسیب دو جانبه دلالت دارد.

مفهوم تفصیلی قاعده

الف) مراد از ضرر و ضرار :

مراد از ضرر مفهوم عام آن است که شامل ضرر به خویشتن و دیگری است ولی مراد از ضرار، مفهوم مشارکت دو جانبه آن است که ضرر از باب تقابل جایز نیست که البته معانی دیگری نیز بر اساس عمد و غیر عمد و هدف ضرر (کسب سود و عدم سود) نیز ارائه شده است.

- عموم نفی، بیانگر نفی دو نوع ضرر است- نفی ضرر شامل پیشگیری (قبل از وقوع ضرر) و دفع پس از وقوع آن است.

ب) اهمیت قاعده لاضرر:

قاعده فقهی لاضرر در بیشتر ابواب فقهی کاربرد دارد و همچنین این قاعده با قواعد بسیار مهم و اساسی که در بخش قواعد همسان خواهد آمد، همسو می باشند و این دو امر، دلالت بر اهمیت این قاعده دارد.

تطبیقات قاعده

تطبیقات قاعده فقهی لاضرر و لاضرار در قالب قواعد همسان با این قاعده:

از آن جهت که این قاعده با برخی قواعد فقهی دیگر متداخل همسان می باشد در این مطالب ضمن بیان قواعد همسان، به تطبیقات آن نیز می پردازیم:

الف: قاعده : الضرورات تبیح المحظورات

ترجمه: ضرورات، محرّمات را حلال می گردانند.

از جمله مستندات این قاعده: آیه حلال شدن اکل میت به وقت اضطرار (فمن اضطر غیر باغ و لاعاد فلا إثم علیه) بقره/۱۷۳

مفهوم تفصیلی

۱. مراد از این قاعده آن است که اگر شخص با اشخاصی در شرایط تهدید آمیزی قرار گیرند که بیم از بین رفتن یکی از مقاصد ضروری پنجگانه (نفس، دین، عرض، عقل و مال) باشد، مبادرت به عمل حرام جایز است.

۲. شروط عمل به این قاعده:

عمل به این قاعده به طور مطلق جایز نیست بلکه دارای شروطی است از جمله:

الف) مقدار ضرورت، بیش از مقدار حرام ارزیابی گردد.

ب) استفاده از حرام در شرایط ضروری یا به مقدار رفع ضرورت باشد به

دلیل قاعده: **الضرورة تقدر بقدرها**

بر اساس شرایط اول: در موارد ذیل خوردن گوشت میت به هنگام بیم
هلاکت، نوشیدن شراب به هنگام خفگی، دفع شخص حمله ور از خودت
(دفع صائل)، اتلاف باغ و سائل نقلیه و ادوات جنگی کفار، نبش قبر کسی
که بدون غسل یا به خلاف سمت قبله و یا در زمین غصبی دفن شده اند.
چون در همه این موارد ضروری آنها بیشتر از حرمت آنهاست.

ولی بر اساس شرط اول: جایز نیست که شخص به وقت ضرورت (بیم
هلاکت) گوشت پیامبری را بخورد، یا به وقت اکراه به قتل دیگر و با اکراه
به زنا با دیگران، جایز نیست که مبادرت به امر اکراه کننده کند، و نیز
نبش قبر کسی که کفن دفن شده است جایز نیست.

- چون در موارد مذکور، ضرورت آنها کمتر از حرمت است.

اما تطبیقات شرط دوم در ضمن قاعده: **الضرورة تقدر بقدرها** به
طور مستقل بیان می شود.

ب) الضروره تقدر بقدرها (ما أبيض الضرر يقدر بقدرها) مترادفات این قاعده:
ما جاز لعذر بطل بزواله: هر آنچه که به دلیل عذری جایز باشد با زایل
شدن آن عذر، جواز آن باطل می گردد. مثال: یافتن آب قبل از شروع
نماز، مبطل تیمم است.

ترجمه: ارتکاب به حرام در وقت ضرورت، به مقدار دفع ضرورت است.

تطبیقات:

۱. خوردن گوشت میت به مقدار سد رمق.
۲. اکتفا به تعریض به خواستگاری در مواقع خاص (عده).
۳. استفاده از علف حرم برای حیوانات نه تجارت.

استثنائات قاعده

۴. بیع العرایا (فروش خرما به رطب روی درخت نخل).
که در اصل برای فقرا تشریح شده است ولی بنا بر قول اصح در حق ثروتمندان نیز جایز است.
۲. خلع که از باب رخصت درباره زن جایز است ولی اجرای آن توسط شخص بیگانه نیز جایز است.
۳. لعان که در اصل به وقت عدم بینه انجام می گیرد ولی پس بنابر قول اصح با وجود بینه نیز جایز است.

ج) الضرر لا يزال بالضرر

ترجمه: ضرر با ضرر دیگر دفع نمی گردد.

مفهوم تفصیلی: هرچند که دفع ضرر مشروع است ولی دفع این ضرر با ارتکاب به ضرر دیگر جایز نیست.

تطبیقات :

۱. عدم جواز خوردن آب و غذای شخص مضطر توسط شخصی دیگر.

۲. عدم جواز اتلاف یکی از دو اتومبیل قرار گرفته در پرتگاه به هدف حفظ اتومبیل دیگر که اتلاف هیچکدام از آنها جایز نیست.

د) اذا تعارض مفسدتان روعی اعظمهما ضرراً بارتکاب اخفهما

ترجمه: هرگاه دو مفسده باهم در تعارض باشند (نه همسان) پس مفسده بیشتر، با ارتکاب به مفسده دفع می شود.

مثال: حدیث ادرار شخص اعرابی که ادامه ی ادرار بهتر از امر به قطع آن و تنجس مکان بیشتر است.

ه) درء المفسد اولی من جلب المصالح

ترجمه: به هنگام تعارض بین مفسدت با مصلحت ، دفع مفسدت بر مصلحت مقدم است .

دلیل: چه آنکه توجه شریعت به منهیات بیشتر از مأمورات است که ضدیت معروف به انجام مأموریه به اندازه طاقت و نهی از منهیات به طور مطلق مؤید این مطلب است.

حدیث پیامبر اکرم (ص): إذا امرتکم بأمر فأتوا منه ما استطعتم.....

مثال: ترک نماز جمعه و جماعت به سبب بیماری و بیم

مصلحت: جلب ثواب مفسدت: بیماری

پس دفع بیماری مقدم است.

استثنا: دروغ مصلحت آمیز مبنی بر شرعی دروغ جهت اصلاح بین زوجین و مردم.

(و) الحاجة تنزل منزلة الضرورة عامة كانت أو خاصة

رجمه: نیازها [در شرایط خاص] به مرتبه ضرورت می رسد خواه از نوع عام باشد یا خاص.

مثال خاص: استفاده از خوراکیهای غنایم جنگی در دارالحرب که نیاز به حضور و همراه شخص دیگر نیست.

۲. نقره اندود ساختن ظرف شکسته.